

სასოფლო გზეთი

მესამე წელიწადი

გამოდის შაბათობით.

ბელის-მოწერა მიიღება:

თფილისის „სასოფლო გზეთის“ რედაქციის კანტორაში, მელიქიშვილის და კაპა. სტამბაში, ხანის ქუჩაზედ, თ. ბებუთოვის სახლში, პოლიციის გვერდით.
 თფილისის ვაჭრე მცხოვრებთათვის აღტესი: **Рѣ Тѣлѣсъ, въ конторѣ редакціи „СѢЛЬСКОЙ ГАЗЕ-ТѢ“**, при типографіи Меликова и К^о.

გაზეთის ფასი:

გაზეთით თფილისში	ბაზუგანგელათი
და გარეშე ადგილებში:	ბან.
ერთის წლისა — 4 მან.	— 3
ნახევრის წლისა — 3 —	— 2
სამის თვისა — 1 მ. 50 კ.	— 1 მ.

შოველ გვარი განცხადებანი სასოფლო სასამართლოებისა და აგრეთვე გლეხებისა დამბეჭდვება უფასოთ და უნდა გამოიგზავნოს გაზეთის კანტორაში, რომელიც იმყოფება თფილისში, მელიქიშვილის და კაპა. სტამბაში.

№ 7. შაბათი.

III.

26 აპრილს, 1870 წ.

შინაარსი:

თფილისი, 29 აპრილს.—რა ცოდნა უფრო საჭიროა კაცის ცხოვრებაში.—**თყე** იფარავს ქეიშის მოწოდებისაგან, ზეფებისაგან და წაქეკვისაგან.—სხვა და სხვა ამბები.—**შინგანი** ცხოვრება.—საქეიმო ნაწილი.—**ბანცხადებანი.**

თფილისი, 29 აპრილს.

თფილისის გუბერნატორს შეუტყვი, რომ სოფლები ხშირათ ახდენენ ხოლმე ტელეგრაფის ბოძებსა და მათზე გაბმულ მართულსა. ტელეგრაფი იმისთვის არის გამართული, რომ მისცეს კაცს საშუალება ძალიან შორს და ძალიან მალე გარდასცეს საქარო ამბები. მართული თუ გაწყდა, ან ტელეგრაფის ბოძი თუ მოთხარეს, მიწერ-მოწერა მაშინვე შესწყდება და რასაკვირველია, მმართველობა ძლიერ ფიცხათ მოგყრობა ბოძის წამლებსა, ან მართულის გამწყვეტსა.

ძანანმა ძალიან ფიცხელი დასჯა დაუწესა ყოველ კაცს, ვინც კი ტელეგრაფს ისე წახედნს, რომ მითი მიწერ-მოწერა შესწყდება, ან დროებით შეჩერდება. დამნაშავე შეაძლება ციმბირშიაც გაგზავნონ,—ასე საჭიროთ სთელის მმართველობა ტელეგრაფის შეინახეს.—

მხლა უფ. თფილისის გუბერნატორი უცხადებს სასოფლო სასამართლოებს, რომ რადგან ამ უკანასკნელ დროში გახშირდა სოფლებში ტელეგრაფის ხდენა, სასოფლო სასამართლოებს თვალთ უნდა ეჭიროთ ტელე-

გრაფზე, როცა იმას ეინმე წახედნს, ყოველთვის მთავრობას უნდა შეატყობინოს და თან დამნაშავეც უნდა წარუდგინოს.

როგორც წინეთ ვთქვით, ტელეგრაფის წამედნს კანონი ძლიერ სასტიკათ სჯის. არ ვიცით, რა გაჭიერება ადგათ ზოგიერთ სოფლებებს, ან რა სარგებლობას მოელოან მისთანა უბრალო რკინის მართულიდან და ხის ბოძიდან, რომ იმ სარგებლობისთვის ღირდეს თავისი დაღუბა. შექველია, რომ ჩვენი სოფლები უცოდინარობით ახდენენ ხოლმე ტელეგრაფსა. **თუ** ასეა სოფლის სასამართლოების ეალია შეასმინონ ჩვენი სოფლის მცხოვრებლები, თუ რა უსარგებლოა ტელეგრაფის წახედნა და რა უბედურებას შეეშობენ იმისი იმის წახედნითა.

რაცოდნა უზრო საჭიროა კაცისთვის ცხოვრებაში.

იტყვიან, სიმართლე ყოველისთვის სჯობია; მაგრამ იმასაც კარგი ცოდნა უნდა, რომ კაცი ტანმთელად იყოს და დიდხანს გაძლოს. აი, ეს გვინდა ვასწავლოთ მკითხველს და ვაჩვენოთ უფრო ადვილი გზა, რომლითაც მოიპოვება ამისთანა ცოდნა.

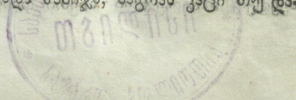
* *

როცა ქვეყანა ჯერ კიდევ დიდი ხნის გაჩენილი არ იყო და კაცებმა, ის იყო, დედა მიწის ზურგზე შენება დაიწყეს, იმ ძველ დროში, რასაკვირველია, არაფერ არა იცოდნარ: კაცი ყრუ იყო. რასაც თვლით ხედავდა, ახალ

დაბადებულ ყმწილისაგან ყოველივერი აკვირებდა; ჯერ კიდევ არა გამოეცადარა და რც არა გაეგო. მაგრამ რადგან ღმერთმა კაცს აზრი და გონება მისცა, რომ თავისი ჭკუით ყოველისთვის მიმხედარიყო, ამისთვის ის სულ ასე უცოდინარო არ დარჩებოდა. რაც გარს ვრტყა, ყოველივე მალე გაიცნო, სადამისაც აზრი და გონება მიუწყებოდა, ყველაფერი შეიტყო. ბოლოს კარგისა და ცუდის გარჩევაც დაიწყო და მიხედა, რა იყო მისთვის მარგებელი ან მავნებელი.

* *

ან კი ვისგან უნდა ესწავლა და გადაეღო პირფანდელს კაცს? იმაზე წინ ხომ არავის უცხოვრია. ამისამო ძველი კაცები, მე იმ ძველ კაცებზე ვამბობ, რომელნიც სულ პირველად ცხოვრობდნენ, ვერ იყვნენ კარგი ოსტატები, მოძღვრები. იმათ ძალიან ცოტა იცოდნენ. მთქვით სკოდნიყოთ, რომ წყალი ახრიობს, ან ცეცხლი სწვავს,—წყალია საქარო სარეცხათ და სასმელათ, ცეცხლი გასაბობობათ და გასანათებლათ, მინც ვერას გახედნობდნენ ამისთანა ცოდნით; ასე ცოტა ცოდნა ხომ ვერ დაარჩენდით? მართლაც პირფანდელს კაცს ჯერ კიდევ ბევრი ჰქონდა შეუტყობებელი და რადგან უამისოთაც რიგიანათ ცხოვრება არ მოხერხებდებოდა, ამისთვის კაცის გონება არ ისვენებდა, ყოველთვის ფიქრში და გამოძიებაში იყო. მართალია, პირველს შემთხვევაში კაცი საფანგებოს ვერას აკეთებდა, იმის გონება და სწავლა წინ მძიმეთ სდგამდა ნაბიჯს, მაგრამ კაცი თუ და-

უკვირდებოდა, მაშინაც შენიშნადა გონების გაუმჯობესებას: შთამომავლობა თან და თან უფრო ჭკუიანი და გონებიანი იბადებოდა ხოლმე.

* *

მამა პაპისაგან რაც ესწავლათ, იმას თავის გამოცდილებას და შენიშვნას აღუმატებდნენ და ყველას ერთიანთ გადასცემდნენ თავის შეილება; თავის მხრით ესწავნი კიდევ მიუმატებდნენ რასმე და გადასცემდნენ თავის შეილის შეილებს. ამგვარათ კაცის სწავლას დღითი დღე ემატებოდა.

* *

ძველ დროში წერა-კითხვა არაიან იცოდნენ; მამ რასაც ჭკუით მიხედებოდა ხოლმე, მხოლოდ სიტყვით ვადადიოდა ხოლმე ერთი გვაროდგან მეორე გვარში. ამისგანა ზოგი სწავლა ავიწყდებოდათ და სულაც იკარგებოდა, ზოგს თუბეც ახალი თაობა იტყობდა და სწავლობდა, მაგრამ უსწაროთ და შეცდომით. როდესაც კაცი იმდენათ ვცადა, რომ წერა-კითხვა მოიგონა, ამის შემდეგ ძველი მოგონილიც და ახალიც, ყველა იწერებოდა; არაფერი აღარ იკარგებოდა. მაგრამ ერთი კაცი ხომ ყველას ვერ დასწავლა: ვისაც რა უფრო ენებებოდა და იცოდა, იმას სწავლა. მაგალითად ერთი კაცი იმას სწავდა, რასაც ცახე ნიშნავდა: ან ვარსკვლავები რა რიგათ არიან ცახე დაწყობილნი, ან როგორ დადიან, რაკევილებს აქეთ და რას მოასწავებენ; რგვალი მთვარე ხან ნამვლათ რომ ვარდაიქცევა და ხან ისევე რგვალათ; ეს რისგან არისო? მეორე იტყობდა და სწავდა, დედამიწაზე რა მთებია, ან რა მდინარებია, რომელი ერთი სად ცხოვრობს, ან როგორ ატარებს თავის სიცოცხლეს, რა ჩვეულება აქვს, ან რა ხასიათი სჭირს. მესამე მხოლოდ ოთხფეხს და ფრინველს ადევნებდა თვალს, უკვირდებოდა ფრინველებს და სხვა ზაჴაჴა ცხოველებს, ცდილობდა შეეტყო, რასარგებლობა, ან ენება აქვს კაცის იმათგან. მეოთხე ბალახიდან მოკიდებული თვალაუფრენელ ხემდის რაც მიწაზე ამოდის და დამარგებული, ყველას სახელს და თვისებას იტყობდა, არჩევდა ან ერთს ან მეორეს რა ნიშნები ჰქონდა, რომ ერთი მეორისაგან ვაერჩია, ხე-ბალახისაგან, ჯაგი ყვავილისაგან და სხვა; მესუთე სულ იმის ჩხრეკაში იყო, რომ შეეტყო თითოეული ნივთი რისგან შესდგე-

ბა; რისგან არის, რომ ერთი წყალი ავთმყოფს უხდება და მეორეში, თუნდა მთელი წელიწადიც რომ იბანას ტანი, მაინც არას არგებს; რათ არის, რომ ერთი საქმელი თუმცა გემრიელია, მაგრამ კაცსა სწვენს და მეორე აკენის ბავშვსაც რომ აჭამო, მაინც არა უჭირსრა; ეს ჩვენი სისხლი წითელი რათ არის და არა თეთრი, მაშინ როდესაც ძველი თოვლივით თეთრია და ქვასავით მაგარი. მეექვსე ნიშნავდა და სწავდა მრავალ ნაირ ავთმყოფობას, აგრეთვე იტყობდა, რანაირათ უნდა იმის მოარჩენა.

ამას გარდა სხვაც ბევრი რამე იყო ქვეყანაზე, რაზედაც კაცებს ასი და ათასი წლობით უღვენებიათ თვალ-ყური, რომ ყველაფერი შეეტყოთ, რაც ქვეყანაზე მოხდებოდა ხოლმე და გამოეყენებინათ ეს ცოდნა თავის სასარგებლოთ. მრთი სიტყვით ამდენი ჩხრეკით, ძიებით და ფიქრით ბოლოს წარმოსდგა მრავალნაირი სწავლა, ანუ მეცნიერება, რომელიც თითქმის ყოვლისფერს ჰხსნის, რაც დედამიწის ზურგზეა და მოხდება ხოლმე. მისაც კითხვა უყვარდა, იმან ყოველისფერი იცოდა; მაგრამ მარტო ამას არ ჯერდებოდა, თავის მხრით ცდილობდა კიდევ რამე მოეგონა, ან შეეტყო. ამისთანა კაცს უძხვოდნენ მეცნიერს. მაგრამ უწინ ცოტანი იყვნენ ამისთანა კაცები. ძხლა რომ არიან, უწინ იმის მესადელიც არ იყვნენ რიცხვით და არც იმდენი იცოდნენ, რამდენიც ახლანდელმა მეცნიერებმა იციან; ამისთვის რომ ჩვენ დროში მეცნიერება დღითი დღე მატულობს. სხვა უსწავლელი კაცები კი ახლაც თითქმის იმისთანაები არიან, როგორც იყვნენ ათასი წლის წინათ. უსწავლელებმა, რაც უწინ იცოდნენ, ახლანდელებმაც მეტი არა იციანრა.

* *

ძველ დროში მეცნიერებს ცოდვით მიანდათ უსწავლელ კაცებთან ლაპარაკი სხვა და სხვა მეცნიერებაზე. ისინი არაიან არ უტყუდებოდნენ თავის ცოდნას, თუ არ თავის წრის კაცს და ერთ ორს მოჴაფეს, რომელთაც ყმა-წვილობიდან მიიზარებდნენ გასაზღველათ. ამისთვის ისინი სწავრდნენ სამეცნიერო წიგნებს ისეთი გაუგებარი ენით, რომ წიგნის მცოდნეც ვერას შეიტყობდა. ხანას ვერ ყოფილან კარგი ჭკუიანები უწინდელი მეცნიერები, არა სცოდნიათ, რომ, თუ უსწავლელ კაცს ეცო-

დინებოდა ქვეყნის ანგარიში, რა იყო კარგი და ცუდი იმისთვის, მაშინ ეს უწინდელი მრავალნიც უფრო კარგათ მოიქცეოდა ცხოვრებაში და თვითონ მეცნიერებიც უფრო კეთილად და კარგ პატივისცემაში გაატარებდნენ თავის სიცოცხლეს.

* *

მაგრამ ახლა კი სულ სხვაა. მადლობა ღმერთს ბოლოს მეცნიერებიც მიხედნენ, რომ ღვთის მოცემული ჭკუით შეძენილი მეცნიერება მხოლოდ მაშინ არის დაუფასებელი, როცა ყველას ასარგებლებს და არა მხოლოდ მეცნიერებს. ბოლოს ისინიც სწორ გზას დაადგნენ და თავისი უსწავლელი ძმებიც გაიხსენეს. ამ ამის გამო სწავლულებმა დაიწყეს სხვა-და-სხვა მეცნიერებისაგან ისეთი ცოდნის გამოკრეფა, რომ ყველასთვის სასარგებლო და გამოსადეგი ყოფილ იყო, მერე ისეთი ადვილი ენით იწყეს ამ ცოდნის წერა, რომ არაიან არ გაუჭირდებოდა იმის გაგება და როცა საჭირო იქნება, ყველას შეუძლიან იქიდან სასარგებლობა.

* *

ბელოთ, მაგალითად ექიმობის ცოდნა, რომელსაც ჰქვია: სამკურნალო მეცნიერება. მსმეცნიერება გვასწავლის, როგორ უნდა მოიქციეთ, რომ ტანმთვლად ვიყოთ, ან თუ უბედურება გვეწია და ავთ ვაეხდით, როგორ უნდა მოვიჩინოთ თავი. მკურნალობაზე ანუ ექიმობაზე უფრო სასარგებლო სწავლა რა იქნება? ძარგა მყოფი იმას ცდილობს, რომ ავთ არ ვახდეს და ავთმყოფი კი მოარჩენას იხევეს. მამ ორივესთვის ისე საჭირო ყოფილა მკურნალობა, როგორც სასმელ-საჭმელი. სიცოცხლისთანა მჭირფასი ქვეყანაზე არა არის რა. რომ იცოდნენ, მკითხველო, რა ცოტა ქვეყანაზე იმისთანა კაცები რომელთაც რიგინათ იციან მკურნალობა და რა ბევრია იმისთანა კაცები, რომელთაც ჰგონიათ თითქო ვიცით რამეო და არაფერი კი არა ვაეგებათ რა იმისი. ძნელათ ჰხახავ იმისთანა კაცს, რომელმაც ავთმყოფი დაინახოს და არ უთხრას: „შენ ესა და ეს სენი გჭირსო და ესა და ეს წამალი მოგინებებოა“. მამ ის არა სჯობიან, რომ რადგან წამლის ურჩევ, ჯერ იმდენი მაინც ისწავლენ, რომ კარგი რჩევის მიცემა შეუძლებოდა. და თუ არა იცი რა, ყველას ის ემჯობინება, რომ არას ურჩევდენ. რამდენი ავთ-

მყოფი ილუბება სოფლის მკითხვების ხელით, რომელთაც მკურნალობისა არა გაეგებათ რა; მაგრამ რომ ცდილიყვნენ, ან სურვილი ჰქონოდათ, აღვიღათ ისწავლიდნენ რიგან ღარიგების მიცემას. რამდენია ისეთი გულმართალი კაცი, რომელსაც სჯერა ბებრუხანებისა და მატუთრი კაცებისა. მსენი ამბობენ: „რა ღმერთი გაგვიწერა, რომ აი იმ ექიმბაშს არა ვკითხეთ, თორემ ეს უბედურება არ გვეწეროდა, ავითმყოფი არ მოგვიკვდებოდა“. მაშინ როდესაც იმათ არასტრისთანა არაფერი იციან და არცა რა უსწავლიათ რა მკურნალობისა.

* *

თუ მართლა მკითხავენ ექიმობისა, ან მკურნალობისა არა გაეგებათ რა, მაშ ასე ძალიან რისთვის უჯერებენ?—აი რასთვის?—ზოგჯერ მოხდება, რომ არამტუთ აღვილი ავითმყოფობა, ძალიან მძიმეც თავისთ გაიგოს ხოლმე ხანდახან. ზოგჯერ ესეც მოხდება, რომ ძალიან მაგარი კაცი საშინლათ იტანჯება მძიმე ავითმყოფობისაგან და კუდი წამლის მიღებით, მაგრამ ბოლოს მაინც სიკვდილს თავს დააძრობს. აი, ამისთანა კაცები, ათში ერთი, როცა მოარჩებიან, ამბობენ, დაილოცოს მკითხავის სახელი, იმისმა წამალმა მომარჩინაო. რასაკვირველია, რომ თვითონ ეს მატყუარა ექიმებიც ბუკს აყვირებენ ხოლმე სოფლებში: „აი, ბატონო, როგორი საგანგებო საქმე მოვახდინე, კაცი კვდებოდა და ფეხზე დაეყენეთა, აშორარს ღმერთმა ამითი წამალი არ მოადნოდა, რაღაც ბედით თავისთ გადაურჩა სიკვდილსა. ასი და ორასი ავითმყოფი, რომ იმათი წყალობით შევიწყას მიპაზრებია, იმაზე ხომ არას იტყვიან, ან თუ იტყვიან, რასაკვირველია თავს იმართლებენ: ისეთი სენი სჭირდა საწყალსაო, რომ იმისი მოარჩენა ხორციელს კაცს არ შეეძლოვო; ის კიარა თუ სულ უბრალო ავითმყოფობა სჭირდა და რაც სიკეთე უყო, სულ მკითხავის წამალმა უყო.

* *

მართალია სწავლული ექიმების მეცნიერება ბევრს კეთილ საქმეს შერება ქვეყანაზე, თუმცა ამისთანა კაცები ძალიან ცოტანი არიან. ისე ცოტანი არიან, რომ სახსენებელიც არ არის. მა ყველამ რომ იცოდეს ეს მეცნიერება, მაშინ ხომ სულ ბედნიერი იქნებიან;—არამტუთ იმდენი იცოდენ, რამდენიც საჭიროა, არა, იმდენი, რამდენის ცოდნაც თითო კაცს შეუ-

ძლიან ახლანდელ დროში, ეს იმას ჰგავს, რომ კაცი ვალესილ ქვეშე დადიოდეს, ხან აქ წაიბრაძიკებს, ხან იქ და ყოველთვის მიშშია, ისე არ წაიკეს, რომ ვეღარ ადგეს; ვითომ რა იქნება რომ ჯობს აილოს და უშიშრათ იაროს, მაგრამ სამწუხაროა, რომ ესეც ვერ მოუხერხებია. მაუნათლებელს კი არა ბევრს განათლებულსაც რომსკითხო, რა არის სულთქმა და სულის ამოუღებლათ რომ სუთი მინუტის გაძღება არ შეგვიძლიან, რა მიხეცია; ან რა არის ჩენი სისხლი და რათ დარბის ძარღვებში, ან რა გამოსადგია ჩენი ტვინი და რა საჭიროა ჩენთვის კანი, რომ მთელ ტანზე გავრტყია,—მერწუნეთ გონიერათ ვერ გავცემთ პასუხს ამისთანა სიტყვებზე. ათი ათასში ერთი თუ მოიძებნება გონიერათ პასუხის გამცემი, ისიც კარგია. მა ახლა ამა შეხედეთ რამდენი ხდებიან ავით და კვდებიან კიდევ მხოლოდ იმის გამო, რომ არ იციან ამისთანა უბრალო საქმეები.

* *

ხშირად მოხდება ხოლმე, რომ სახლობაში განდება ვინმე სახადით ავით და იმ ოჯახში კაცის სული არ დარჩება სახადის შეუყრელი, ყველას პანტასავით დააღაქებს; მაგრამ არაინ კი არ იცის, რომ ამ ავითმყოფობის გაჩენა კუდი ჰავრის ბრალი იყო: ერთი და იგივე ჰავრით სულთქმა დიდხანს არ შეიძლება; რაც შეიძლება მაღმალ შეუშენ სახლში უმინდა ჰავრი წამდარის მაგიერათ. ჰავრში არის ერთი ძვირფასი ნივთი, უ რამლისოთაც ჩვენცა და ყოველი ცხოველის სიცოცხლე ისე ჰქრება, როგორც ცეცხლი უშეშოთ; როდესაც ჰავრს ჩაუშვებთ ხოლმე ფილტვებში, ის ძვირფასი ნაწილები, რომელიც ზეით მოვისხენთ შეფრევიან სისხლს, მაშ ჰავრს დააკლდებიან და იმათ მაგიერათ ჰავრს შეფრევა სისხლიდგან გამოღებულნი წამდარი ნაწილები და შორდებიან ტანს ყოველ ამოსულთქმის დროს. შევლა ესეები კარგა დაწერილებით რომ სცოდნოდათ, რა საკვირველია იქნება სახადი თავის დღეშიაც არ დაერეოდა იმ სახლობას.

* *

მართი პაწაწა თავი, ან ჩიტა რომ დაეამწყვიდოთ შუშის ბანკაში და თავი გადუკრათ ისე, რომ გარგანი ჰავრი არ ჩაიღდეს შიგ, ისინი მანამდის იცოცხლებენ, სანამდის სულ ერთიანად არ გამოკრეფენ ბანკის ჰავ-

რიდგან იმ ნაწილებს, რომელიც მოუკლდებათ საჭირონი არიან სისხლისაჟეფს; მაშინ ხი დიდხანს ვერ გასძლებენ ბანკაში; თუ ახალი ჰავრი გარედგან არ ჩაუშვით ბანკაში ისინი უშეველათ მოკვდებიან შიგ. ესადა, რომ საცა მუდამ კარები დაკეტულია და ჰავრი თავისუფლათ ვერ შედის, იმ სახლში კაცების სულთქმით მალე ხდება ჰავრი, ახდენს სისხლს და ამის გამო ჩნდება მძიმე ავითმყოფობა.

მაგრამ სისხლის წახდენაზე და ჰავრის გაფუჭებაზე რაღა მეთქმის; როცა ვიცი, რომ ბევრმა ისიც არ იცის, ჰავრი რა არის? ისინი ვერ ხედვენ ჰავრს, ხელით შეხება არ შეუძლიანთ, მაშ იტყვიან, თვლით დაუნახავი ნივთი როგორ წახდებოდა და ან როგორ გააფუჭებოდა კაცის სიცოცხლე.

* *

ძალიან ხშირად მოხდება ასე-რომ, არ უნდოდეს, მაინც სისხლს გამოუშვებენ ავითმყოფს; და ეს წამალი აფუჭებს, ასწულებს ტანს, მოჰკლავს კიდევ იმისთანა კაცს, რომლისთვისაც ყოველი წვეთი სისხლისა მეტად ძვირფასია და ავითმყოფობა სისხლის მეტობით კი არა, ნაკლებობით გაუჩნდა. ხადაც მართლა საჭიროა სისხლის გაშვება, რომ კაცი გადაარჩინონ სიკვდილს, იქ არც კი არაინ ფიქრობს სისხლის გაშვებას.

შინ იცის რამდენი საშიში ავითმყოფობა უნდება ახალგაზდა ბავშვებს იმის გამო, რომ თავებს შუბსკარავით შეუკერენ ხოლმე. ბავშვის ძელები ისე მაგრები კი არ არიან, როგორც დიდი კაცისა, ეს ძელები ქოთნის ნაბტრევებსავით გაცალკევებულნი არიან და ინძრევიან, და ამისთანა ახალგაზდას რომ თავი შეუკრან, შეიძლება ძელები ტვინს მიაკრან. ღედამებს რომ ცოტათ მაინც სცოდნიყოთ, რა არის ტვინი, ან რა გამოსადგია კაცისათვის—იმათ ეცოდინებოდათ, რომ ტვინზე რისამე დაკერით შეიძლება საშინელი ავითმყოფობა გაუჩნდეს ყმაწილს და მოკვდეს კიდევცა.

* *

რამდენია ქვეყანაზე იმისთანა კაცი, რომელსაც ტანზე დაყრილი აქვს, ან დამუწუკებულია, ან მეტეპები, ბებერაები ასხია. მა ვინ იცის რამდენი შინაგანი ტანის ავითმყოფობა აქვს. ეს ავითმყოფობა უსუფთაობისაგან ჩნდება, სხვა კი არაფრისაგან,—რომ ტანს არ იბანენ, პერანგს და იმის ამხანავს რომ დიდ

ხანს არ იცვლიან. ეს სულ იმისგან არის, რომ უბრალო ხალხი არ დასდევს სუფთაობას და ან იმათზე რაღა უნდა ეთქვა, რომ ბევრი მაღალი წოდების კაცებზე არას ზრუნავენ თავის ტანის კანზე. იმათ ჰგონათ, რომ კანი ტანის პერანგათ მოუტია ღმერთსა და სიტყვში რფლის გამოხადენათაო. მაგრამ არც ერთს იმათგანს თავში არ მოსდის, რომ კანი ისეთი მიუტყობელი საჭიროა ტანისთვის, როგორც გული, კუჭი, ფილტვები;—რომ კანს გამოჰყავს ტანიდან გაუფუჭებული ნაწილები, რომელნიც აღარ არიან იმისთვის საჭირო და თუ ტანში დარჩენ საშინელს ავთმყოფობას გააჩენენ. ზოლოს ესეც უნდა ეთქვათ: კაცა რომ თავისი ტანი სანთლით გაფისოს დიდხანს ევლარ იცოცხლებს, როგორც, გამოცდილია ოთხფეხ ცხოველებზე. მისაც უშინჯავს ის აი, რას ამბობს: პაწაწა ძაღლი, ან თეთრი კურდღელი რომ ვაბარსო და ტანი ლაქით ან სანთლით გაუფისო, ცოტახანს კიდევ იცოცხლებს და მერე უსათულო მიიკვდება. რათა—აი, რათა: კაცის კანი სწორეთ წმინდა საცერია, რამლის თელეები ისე პაწაწაა, რომ თვალთ არ შეინიშნებია. ამ საცერში გამოდის ოფლი და სხვა ნაირი ოზშივარები რომელსაც ჩვენი თვალი ვერ ჰხედავს. მაშ კანის თელეების ლაქით ან ჩირქით გავსება ძალიან სახარალო იქნება ტანისთვის.

ტყე იფარავს კაცს ქვივის მოწოდებისაგან, ზამთარისაგან და წალმქვისაგან.

ტყეების წყალობით ბევრს ალავას სათიბები და ყანები დაფარულია ქვივის მოწოდებისაგან; ტყე რომ არ იყოს, მრავალი ქვეყნები ისე მოიფინებოდა მოძრავი ქვივითა, რომ სულდგმული ვერ იცოცხლებდა იმ ნიადაგზე. საცა დიდი მთებია, იქ ტყეები იფარვენ მთის ძირის ხალხს ზეაფის ჩამოვარდნისაგან, ტყე აგრეთვე აკავებს წყლებს და უშლის ხევებს, რომ ყანები არ წახდინოს და სახნავსათვის ადგილები უნაყოფო არ გახადოს.

* *

შუალი შაჭრანოვი ამბობს, რომ სარატოვის გუბერნიამ ერთ ალავას მოუფუჭრელად მოსჭრეს ტყე და მით შესძრეს ქვივა, რომელიც წამოგორდა ნემეცების კოლონიისკენ და სულ ერთიანთ ჰმოფინაო იმათი სახნავსათვის ადგილები და მოაწვა თვითონ კალო-

ნიის სახლებზეო, აქ რადან ხანლები დახედა წინ, ქვივა შედგა და ისე აავსო სახლების კედლები, რომ კაცი ხარ-ურმით ევლარ შედიოდა თვითონ კალონიამში.

* *

სურლანდის გუბერნიამში მინდავის ზღვის ქვივაზე შეენიშნო—ამბობს შაჭრანოვი—ერთი ნაძვის ტყე და ნაპირის ნაძვებზე იმდენი ქვივა იყო შეყრილი, რომ ნაძვების წვერამდის ასულიყო, მაგრამ ამ ნაძვებს ქვივთვრის კედელსავეთ გაეჩერებინა და იმათ აქეთ აღარ წამოსულიყო მოძრავი ქვივა. სხვა ადგილებზე, საცა ტყე არ იყო ქვივა თანდათან შესულიყო ხელების იდგილებში და უნაყოფოთ გაეხადნა მრავალი სახნავ-სათესები.

* *

საფრანგეთში დასავლეთის მხრით, საითაც ატლანტიდის ოკეანე არტყია, ზღვის ქვივა ისეთ ნაირათ დაიძრა, რომ მოელსა მხრეთის საფრანგეთის უნაყოფიერობას ემუქრებოდა და რაიმე ღონის ძიება რომ არცმხარათ, ხალხს მიწის მუშაობისთვის თავი უნდა დაენებებინა და თავის ქვეყნიდან უნდა აყრილიყენენ. მაგრამ დაქვინებული შრომით მთელი ათი და ოცი წელიწადი ხალხმა ისე გააკავა ტყით ეს ზღვის კიდები, რომ მოძრავი ქვივა გაჩერდა. ერთ ნაირი ნაძვი, რომელსაც ზღვის პირის ნაძვს ეძახიან, სულ იმის ტყეგააშენს და ნაპოლონსაც სახელმწიფოა ფული არ დაუზოგავს, რომ ამ ქვეყნის სასარგებლო შრომისათვის ხელი გაემართა, ახლა ზოგიერთ ადგილებზე ტყეები ოცდა ხუთის წლისანი არიან და ამათგან იმდენი ფისი და კვარი იხდება, რომ რაც დახარჯულა იმათ გაშენებაზე, ახლა თანდათან შემოდის.

* *

ზემოთ ეთქვით, რომ მთის წვერებზე გაშენებული ტყე დაიფარავს ზეაფების ჩამოვარდნისაგან მთის ძირის მცხოვრებლებს. ოიგლის ზეაფი, აი, როგორ კეთდება: რამე მიზეზისაგან პაწაწა თოვლის ნაფლეთი დაგორდება მთის წვერიდან, თან-და-თან ცხვევა და გორებაში დიდდება ასე, რომ სანამდის ძირს ჩამოვიდოდეს მთელი გორის ოდენი გავითდება, რომელიც ყველაფერს დაიტანს და გასრესავს, რასაც დაეცემა. ამ შემთხვევაში ტყე იტერს თოვლს და უშლის თოვლის დიდი ზეაფის გაკეთებას.

მაგრამ მთიან ადგილებზე ტყის გაშენებას

კიდევ უფრო დიდი სარგებლები უმეტეს შემთხვევით იმითი, რომ მთის წვერებს სწორი რათ არწყვეტენებს სახნავ მიწებს. წვიმის წყალი, აი, როგორ რიგდება ხელებზე. იმი ნაწილი ჩამოდის მიწის პირზე და პირდაპირ ჩაღის დღეებში ან მდინარეებში, რომელთაც ზღვაში მიჰყავს ეს წყალი, მეორე ნაწილი ისეც ოზშივრად აღის პირში და მესამე ნაწილი მიწაში გაიყვება ხოლმე და მიწას რწყავს. მაშ მიწის სარწყავათ რჩება ხოლმე ის ნაწილი წვიმის წყლებისა, რომელნიც ხეებზეთ, მდინარეებზეთ კეთდება, რომელნიც მიწაში გაიყვებიან. შეელო ეს წყალი ასახლობს მთის მუდამ და წესიერათ. თუ მთა სიბირლიანი, წვიმიანობის დროს რაც წყალი ჩამოდის, სულ ერთიანთ ჩარბის კლდეებიდან მდინარეებში, ზედ კლდეზე ცვირიც არ ჩერდება რადან შიგ ვერ გაატანს. ამ შემთხვევაში ძალიან უსწორ-მასწორათ იყვებება ვამუღვე მდინარეებისაგან; ამიტომ რომ როცა წვიმი მოდის, წყალი ერთბაშათ მატულობს და როცა გამოიღარებს, მაშინ მდინარეებიც უტბავი იკლებენ და წყალი ყოველთვის ცოტა არის.

* *

როდესაც მთის გვერდები სიბი ქვისაგან არ არის შემდგარი, არამედ უბრალო ქვივიან მიწისაგან, რომელსაც ადვილად ჩაღვიწყალი, მაშინ სულ სხვაა. ის ძალიან ბევრ წყალს შეისვენს ხოლმე და სულ ერთიანთ რომ გაიტენება წყლით, შემდეგ თუ წვიმი კიდევ არ გადილა, მომეტებული წყალი ჩარბის მდინარეებში. აი, ტყეებს ამ შემთხვევაში მოაკეთ დიდი სარგებლობა. როდესაც მთის ფერდები ტყით არ არიან შემოსილნი მაშინ მთელი წვიმის წყალი ერთბაშათ ჩარბის. მდინარეებში და რაც გზაზე დახელებს ქვა, ქვივა, მიწა, ყველა თან მიჰქვს და გაატანს მდინარეებს. ამ შემთხვევაში მით უფრო დიდი ზარალი მოჰქვს წვიმის წყლებს, რაც უფრო დიდი წვიმა იქნება, ან რაც უფრო დიდი თოვლს დაყრის მთებზე შამთარში. მაშაფხლობით და ზაფხულობით მდინარეები უფრო გაიხევიან წყლით გადმოდიან ნაპირებზე და დათესილ ყანებს სულ ერთიანთ წყლებენ.

* *

სამხრეთის შრანციისკენ მთის მცხოვრებლები უწყალოთ და წინ დაუხედავათ მოჰყვი მთებში ტყეების კაფვას და გვერდები სულ

ერთიანთ მოატიტელეს, ასე რომ ათის წლის განმავლობაში ამ ქვეყანამ დაჰკარგა ორმოცდაათი ათას ღლიურზე მეტი სამამულო მიწა. ეს მიწები ყოველ წლობით ირდენება ხოლმე წვიმის წყლებისაგან, ასე რომ იმათი მუშაობა შეუძლებელია, ძვემო ალბისა და ზემო ალბის მახრების მცხოვრებნი წარსულ საუკუნეებში ითვლებოდნენ აოთხას თას სულაზდის, ახლა კი სამოცდაათის წლის შემდეგ ასოცი ათასი სული მოაკლდა, მომატების მიგვირათ.

მთის ძირებზე მცხოვრებლები თანდათან ცოტადღებნიან, როცა ხელს მიჰყოფენ მთებზე ტყის გაწყვეტას, ასე რომ რაც უფრო ბევრს აღაგებს მოატიტელებენ მთებზე, იმდენათ ცოტა მცხოვრებლებს შეუძლიან თავის დარჩენა მთების ძირებზე, ამიტომ რომ ადგილმამული თანდათან უფრო ბევრი მიაქვს მოვარდნილ წვიმის წყლებს.

მართა ფრანკუზის მწერალმა, რიბემ, დიდი ხანი არ არის, რაც გამოსცა თხზულება, რომელშიაც ამბობს, რომ მხოლოდ ერთს ზემო-პროვანსალის მახრაში მეთვრამეტე საუკუნის გასულს სახნავ-სათესი ადგილ-მამული განახევრდაო. რაც მეთხუთმეტე საუკუნეში ადგილ-მამულები იყო, მეთვრამეტე საუკუნის გასულს იმის ნახევარი სულ ნიავდრისაგან დარჩა წაღებულოო. ეს ამბავი ტყის გაწყვეტის ბრალია მთებზე. პროვანსალის მცხოვრებნი ძალიან ეტანებოდნენ საქონლისა და თხების გაშენებას, რომლებიც კიდევ უფრო დაენმარნენ ტყეების შემუსრვას. პირუტყვები არ უშვებდნენ, რომ ახალი პირი ტყისა გაზდილ იყო და მიწის ნიადაგს ჩლიქებით მუდამ ფხენილდნენ და ამის გამო ნიადაგის ადგილათ მიჰქონდა.

ღვარები და მთის ხეები წვიმის დროს უწყალოთ არღვევდნენ მთებზე მიწის ნიადაგს, რადგან ტყე აღარ იყო და გერა დაკაიებდა რა, რომ ყველაფერი არ წავლიათ. ამ ორის წლის წინათ ფრანკუზულ გაზრებებში სწერდნენ, რომ ლუარისა და რიონის მდინარეებია ისე გადიდნო, რომ ქალბზე გადაიდნენ და რაც რამე სახნავ-სათესი ადგილები იყო იმათ პირზე, სულ ერთიანთ წაიღესო.

როდესაც მთის წვერები და ფერდები შემოსილია ტყეებით, მაშინ სულ სხვაა. ამადგილებზე წვიმის წყლები პაწაწა ღელეებათ კეთდებიან და ცოტ-ცოტათ ჩადიან მდინარეებში; წამის წამს წყლებს ხედებიან ხეები, ჯაგები და იკაებენ—ისე, რომ რაც წყალი ციღვან ჩამოვარდნილა, არაოდეს ერთბაშით არ ჩარბის მდინარეებში. წყალი პაწაწა წყაროებით ჩაღრიღრღებს მდინარეებში, და არ მიაქვს ზედა ნაყოფიერი პირი მთის ფერდებისა. ხეები თავისი ძირებით ამგრებენ მიწას ძალიან ამაღლებულ, ან წრიაბ ფერდებზე. ხეების ძირები ეხმარებიან მიწას ბევრი წყლის შესასა მიწაზე, რომ ფუჩჩი და რკობი ეცრება, ისინი ჰაეროდგან იტაცებენ ნაშს და ეხმარებიან, რომ რაც შეიძლება მიწამ ბევრი წყალი შეისვას. ტყეების წყალობით მიწა ბევრს წყალს იჭერს და ცოტ-ცოტათ აძლევს მდინარეებს, არ არღენეინებს წყალს მთების ნაყოფიერ ადგილებს, როგორც ეს მოხდება ხოლმე მოტიტელეებულ მთის წვერებზე, სადაც უცებ მოვარდნილს წყალს მიაქვს ხოლმე ყოველის ფერი მიწა, ქვა, ქვიშა და მდინარეებსაც აფუჭებინებს სახნავ-სათეს ადგილებს.

სურელი, აი, რას ამბობს თავის თხზულებაში: „სადაც კი დიდი ღვარები გაჩენილან მთებში, იქ ტყეები აღარ იბოებიან. საცა კი გაწყვეტეს ტყეები, მთებიდან საშინელომღვარებმა იწყეს დენა, ასე რომ თვითონ მცხოვრებლები, რომელთაც მთებზე ტყეები ასჭრეს, არიან მოწამენი ტალახიანი ღვარების გაჩენისა. ბრც ერთი თემი არ არის, საცა ისეთი მოხუცებული კიდევ არ იბოებოდეს, რომელმაც არა თქვას: ჩემს ხსოვნაში ამა და ამ მთაზე მშენიერი ქაჩორა ტყეები იდგნენ და ახლა რომ საშინელი ღვარები კეთდებიან წვიმის დროს, მაშინ ვინ ჰანახედა მაგისთანაებს.“

საფრანგეთის ერმა სცნო, თუ რა უბედურება წარმოსდგა ტყის გაწყვეტით და მთების მოტიტელებით. ამისთვის მთავრობამ გამოსცა კანონები, რომ ისევ გააშენონ ტყე იმ მოტიტელებულ მთებზე. ღიდს ფულს და ჯაფას ხარჯავს მთავრობა ამ საქმისათვის, მაგრამ ეს ხარჯი და ჯავა ერთი ორათ შემო-

ვა, როდესაც ტყეები დამთავრდებიან, და ფერდებისგან ქალები აღარ წახდებია, მთის წვერების ადგილებს აღარ წაიღებს და მთის ძირის ხალხი ისევ დაიწყებს მრავლობას სახნავ-სათესი ადგილების შენატებით.

შრანციის მაგალითი თვალ წინ უნდა გექონდეს და გაუფთხოლოდ ჩვენს მხარეში ტყის გაწყვეტას. შერო ადგილია, ახლავე გაუფთხოლება და ტყის შენახვა, ვინამც—გაკაფვის შემდეგ ისევ გაშენება. ეს ათი თუთმბტი წელიწადია ამერეთში მთებზე ტყის გაწყვეტა ქალებს დაეტყო; ახლა ძნელათ იქნება ისეთი გაზაფხული, რომ ჩიონს, შერიონის და სხვა წყლების ქალები არ მოიჩრდნას ხოლმე ნიავდრებით. ეს სულ მთების მოტიტელების ბრალია და ერთად ერთი საშუალებაა, რომ ამ უბედურობისაგან თავი იხსნას ჩვენმა ხალხმა: რაც ტყეებია, იმას გაუფთხოლდეს და მოტიტელებულ მთებზე ტყე ხელ-ახლათ გააშენოს.

სხვა და სხვა ამბავი.

მთი ამერიკის ვაჭეთის სიტყვით ხილის შენახვა ასე უნდაო: ხილს ჩააწყობენ პაწაწა ქვევრში გააესებენ თავამდის და მერე თავს გადაკერნ ქალღლით, ზედ დაასხმენ გიპის ცომას, რომელიც ორ მინუტას გახმება და ჰაერს აღარ ჩაუშვებს ქვევრში. ამ სახით ხილი შეინახება ძლიერ დიდხანს.

მთი ნემენცური სამეურნეო ვაჭეთი ამბობს, რომ ქათმებს ხოლერა და ერიოა. ამ აუთომყოფობის მოსარჩენათ ხმარობენ გეარჯილას. მც მისხალს გადნობენ თფილ წყალში და ამით მოხვდნენ ქატოს, რომელსაც აძლევენ ქათმებს საკენკათ. მთ ყვანა (შუტელში გახსნა) გამოაჩნდა, მაშინ ეს გეარჯილიანი ქატო ეცრას უშველის; მაშინვე მიბოლო უნდა დაუსერო დანი და მალე მორჩება.

ლონდონის ვაჭეთი გეაცნობებს, ანგლიაში მოუგონიათო ისეთი მაშინა, რომ იმითი თივა და პური რამდენისამე მინუტის განმავლობაში გახმებოა. აი, რა ნიართ ამბობენ ამ მაშინით, მხენის, ან ორთქლის ძალით ნა-

ხშირის ან ქვის ნახშირის ცხელი კომლი გადის თივაში, ან პურში და რამდენსავე მიწურტა შრება. ეს მანქანა ღირს ოცდაათ თუმანთ.

იმისი მომგონებელი ოქროს მენდლით და აჯილდოვეს.

* *

შ რ ი ნ ე ე ლ ე ბ ი ს მ ო მ შ ე ნ ე ბ ე ლ თ ა თ ე ი ს ღ ა რ ი გ ე ბ ა . როცა ქათმებს აშენებენ, ეს უნდა იქონიონ მხედველობაში: წიწილები უნდა ჰყავდეთ, თიფი, წმინდა და მშრალ სადგომებში; დილით სანამდის ცვარი არ გაშრება, ვარეთ არ უნდა გამოუშვათ; თიფი-ყური უნდა ადევნოთ, რომ ყოველთვის ახალი სახლა და წმინდა წყალი ჰქონდეთ; საქათმობაში ვირთაგვა არ განდის, ქობებს და ტბებს არ მიაკაროთ; ქარიშხლის ატეხაზე საბუღრებში უნდა დამწყვიდოთ. მათ მებესაც ასე სუფთათ ინახენ, როგორც წიწილებს, საქათმოს იატაკზე ყოველ დღე კარი უნდა მოაყარო — და კვირაში ორჯერ, ან სამჯერ ნაცარი რაც შეიძლება მალ-მალე უნდა გამოუკვლო, თივა და სასაბუღრე გოდრები უნდა დარეცხო; წილიწადში ერთხელ ან ორჯელ უნდა გარეცხო საქათმა თავიდან ძირამდის. ძრუებში მყუდრო ადგილს უნდა დასხა, რომ არაინ ააშფოთოს; დიდ ქათმას კამეტ კვერცხამდის უნდა დაუწყო, საშუალს თერთმეტამდის და მორჩილს რვა. ძრუები ბუდიდგან არ უნდა გამოუშვათ, სანამდის წიწილები არ გამოტყნს, მაგრამ შიგვე უნდა აძლიოთ საკმაოთ სახარლო წყალი და ქვიშა. წიწილები რვა ან თ დღეზე ადრე არ უნდა გიღმოსხათ. ზამოტების დროს კვერცხებს ხელი არ უნდა ახლოთ.

* *

მ ა ლ ტ ი ს გ ე ა რ ი ს მ ე წ ე ე ლ ი ც ხ ე რ ე ბ ი . მალტიის კუნძულზეა გაშენებული ერთგვარი ცხერები დიდი ტანისა და მსხვილმატყლოსანი, მაგრამ შესანიშნავია იმიით, რომ ერთი კრუტიკიდან თითქმის ორ კრუტიკა რძის იწველის თითო. ამის გარდა ეს ცხერები კარგა სუქდება და ბევრს ხორცსა და ქონს აძლევს. ძნელი გამოასცნობია ამ ჯამად საიდგან გამოუყენაით ეს ცხერის გვარი, იქნება მსპანიიდან იყოს, თუმცა ამ ქვეყანაში ახლა აღარ იპოვება ეს გვარი. თითონ მალტიის კუნძულზედაც ბევრი არ არის გაშენებული, მაგრამ რადგან კვი მწველი და ბევრი ხორცი აქვს, ცუდი არ იქნებოდა, რომ ვინმე

ცდილიყო ჩვენ ქვეყანაში გაუშენებინა, განსაკუთრებით ზღვის პირათ, სადაც იმდენი საბალახე არ არის, რომ ბევრი ძროხა გაშენდეს, მაგრამ ცხერების ფარების საკვებათ კი კმარა. თითო მალტიის გვარის ცხერა ოცმანეთად ღირს.

* *

ა ბ რ ე შ უ მ ი ს მ ო ყ ე ა ნ ა ს ა ფ რ ა ნ გ ე თ შ ი წ ა რ ს უ ლ ს წ ე ლ ს . თუმცა ამდენი ხანი აბრეშუმის ავათყოფობა ძალიან ზარალს აძლევს ქვის მზრდლებს, და აქამდისაც არ გამქრლა, მაგრამ ზარმან მაინც ბევრით უკეთესი მოსავალი იყო და ბევრით უფრო დაუსტრდა ეს ავათყოფობა. მთავრობა დიდს ყურადღებას და შემწეობას აძლევს, რომ როგორმე შეამციროს ეს ავათყოფობა. იმან გაუგზავნა ქვის მზრდლებს მიკრასკოპები. და მისცა კიდევ დარიგება, როგორ გააჩიოს ავათყოფი ჭია კარგა-მყოფისაგან. „სასოფლო ზაზეთში“ იყო დაწერილი, რომ ერთმა შარანკულის მეცნიერმა სახელიად პასტერმა გამოაჩინა ნამდვილი მიწეზი ავათ-ყოფობისა და დამტკიცა, რომ თვითონ ქობს შიგნით უჩნდება ერთნაირი ცხოველები ანუ მარცელები, რომელნიც იკვებებიან აბრეშუმის ჭიითა. ახლა ამავე სწავლულს მიანდო მთავრობამ სხვა ჭიის ავათყოფობის აღმოჩენა და კიდევ მიაგნო ნამდვილს მიწეზს, მაგალითად ავათყოფობას, სახელათ ჭიის და ძინებას, რომელიც საშინელს ზარალს შერებოდა. პასტერმა უჩვენა ისეთი საშუალება, რომლითაც შეიძლება სრულებით დაიფაროს კაცმა ჭია ამ ავათყოფობისაგან.

* *

შ ე ე ლ დ ი ს რ ა ძ ნ ე ლ ა ზ ა მ თ ა რ შ ი კ ა რ ტ ო ფ ი ლ ი ს ი ს ე შ ე ნ ა ხ ე ა , რ ო მ ა რ წ ა ხ დ ე ს . რომელიც უფრო ნაზი და კარგი გვარის კარტოფილია იმისი ძირები, თუ სათვისლით არიან დანიშნულნი, მიწით გაესებულ ქოთნებში უნდა ჩაფლა და იყოს გრილი ოთახში. ზაზაფხულზე ამ კარტოფილის ძირებს თავის მიწიანა გადარგვენ კვალეზზე და რწმუნდებიან, რომ ბევრათ უკეთეს მოსავალს აძლევს, ვინამც ის კარტოფილის ძირები რომელნიც სარდაფებში არიან შენახულნი.

* *

ამ უყანასკნელს ჟამს საფრანგეთში დაიწყეს ახალი გვარის კარტოფილის შენება, რომელსაც პაბრიკის თეთის კარტოფილს ეძახიან. ეს იმიითა შესანიშნავი, რომ ბევრი

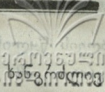
მოსავალიც იცის და არც ისე ხდებოდა როგორც ჩვენებური კარტოფილი. რამდენიმე წელიწადი მას აქეთ, რაც ეს კარტოფილი გადმოუტანათ ამერიკიდგან.

* *

მ რ თ ფ რ ა ნ კ უ ზ ლ ს გ ა ზ ე თ შ ი შ ა ლ ი მ ა ს პ ა რ ე ნ ი ს წ ე რ ს , რ ო მ უ მ თ ა ე რ ი ს ი მ ი ზ ე ნ ი ვ ა ზ ი ა ვ ა თ მ ყ ო ფ ო ბ ი ს ა ჭ ი ა რ უ ნ დ ა ი ყ ო ს , რ ო გ ო რ ე ა მ ა ს წ ი ნ ა თ დ ა წ ვ რ ი ლ ე ბ ი თ ა ვ ს წ ვ რ ე თ ო რ ჩ ე ნ ე რ მ ი თ ი ხ ე ე ლ ე ბ ი ს შ ე ს ა ტ ყ ო ბ ი ნ ე ბ ლ ო თ . თ ი ე თ ო რ ნ ი ა დ გ ი ს ბ რ ა ლ ი უ ნ დ ა ი ყ ო ს ო რ ა ვ ა თ მ ყ ო ფ ო ბ ა . მ უ ლ ა მ ს ა ხ რ დ ო ს ძ ლ ე ვ ი თ ვ ა ზ ი ს მ ზ რ დ ე ლ ი ნ ი ა დ ა ვ ი ი მ დ ე ნ ა თ უ ნ დ ა ყ ო ფ ო რ შ ე ი ქ ა რ ო მ თ ე ვ ი თ ო რ ვ ა ზ ი დ ა ს უ ს ტ რ ა ც ო ტ ა ს ა ხ რ დ ო ს ა მ ო ლ ე ბ ი თ დ ა ა მ შ ე მ თ ხ ე ე ვ ა შ ი , რ ო გ ო რ ე ღ ო ნ ე წ ა რ თ მ ე უ ლ ს ც ხ ო ე ლ ს მ ე ბ ე ნ ა რ ი დ ა ს ც ე მ ს , ის ე თ რ ი გ ა თ დ ა ს ც ო რ ჭ ი ა მ ყ უ რ ძ ი ს ვ ა ზ ი . ა მ ა ვ ა თ მ ყ ო ფ ო ბ ი ს გ ა ს ა ქ ო რ ა ბ ა თ ე რ თ ა დ ე რ თ ი სა შ უ ა ლ ე ბ ა ის ი ქ ე ნ ბ ა , რ ო მ ვ ა ზ ე ბ ი ა ი კ ა ვ ო ს ს უ ლ ე რ თ ი ა ნ ა თ დ ა მი წ ა ს მი ე ც ე ს რ ო მ დ ე ნ ი მ ე წ ო ს დ ა ს ე ნ ე ბ ა , ა ნ ა რ ა დ ა ვ ა ზ ე ბ ი ვ ა ლ რ გ ა ს გ ა უ ტ ე ხ ე ლ მი წ ა ზ ე დ ა მ ე ო ჯ ა ხ ე მ თ ე ა ლ ი ა დ ე ე ნ ო ს , რ ო მ ა ვ ა თ მ ყ ო ფ ო ვ ა ზ ი თ ე გ ა მ ო ჩ ნ დ ე ს , მ ა შ ი ნ ე ე ძ ი რ ი ა ნ ა თ მო ს თ ხ ა რ ო ს მ ა ს პ ა რ ე ნ ი გ ე პ ო რ დ ე ბ ა მ ა ლ ე წ ა რ მ ო გ ო ლ დ ე ნ თ დ ა წ ვ რ ი ლ ე ბ ი თ თ ე ვ ი ს ე ბ ა ს ი მ ა ნ ი ა დ გ ე ბ ი ს ა ს , რ ო მ ი ლ ე ბ ე ზ დ ა ც ყ უ რ ძ ი ს ვ ა ზ ე ბ ი წ ა მ ზ დ ა რ ა ნ დ ა არ წ ა მ ზ დ ა რ ა ნ .

შ. ი ნ ა ზ ა ნ ი ც ნ ო ზ ე ბ ი .

ამ ორი კვირის განმავლობაში, ძალაქში დიდი და პატარა ყველა პურზედ ლაპარაკობდა. ყველა კითხულობდა, მეიდანზე რამდენი ფქვილიაო, დილოს რა ფასი ედვა, საღამოს რა ფასი დაედვა და, რადგანაც სახელმწიფო მალაზიებიდგან პურის გამოტანის ამბავი გამოვიდა, ყველა მოელოდა დღე დღეზე გაიფხვება. მნების კვირას წარსულ პარასკევამდის პურის ფასი ფუთისა თორმეტ აბაზზე ძირს არ დაწულა: ისყიდებოდა თორმეტ აბაზათ, ორთა და თო შაურათ, ან სამ აბაზათ და ბოლოს აიწვია თოთხმეტ ზაზაზმდინ. ამ შაბათს კარგი თეთრი ფქვილი ისყიდებოდა ფუთი თერთმეტ აბაზათ და თალხი და კაკეკის პურიც ხება აბაზათ, როდესაც რომ წინა დღეებში ორათა და ათ შაურათ გაიყიდა. სამშაბათს რვა აბაზათა ფასობდა, დღეს ოთხშაბათს შეიღ აბაზათ და შეიღაბაზ შაურ ნაკლებ; მე-

დნაშვიც დიდ ძალი პური დევს და კიდევაც მოკლიან. ამისი მიზეზი ეს არის, რომ ხაზა-ხეხსა და მფურუნებს აუქრძალეს მივიდან ზე ფეკილის ყიფა, იმათ მუყოლიათ სახელმწიფო მაღაზიადგან გამოტანა, მაღაზია მიჭიეთის ფუთს მანეთათა და შვიდ კაპეკათ. პურის გაყიდვა მჭურებებს მუყოლიათ იმ პირობით, რომ ამახათ შვიდი გირვანქა აძლიონ და არა ნაკლები. ამ გვართ მივიდნის პური ხარტო შალაქის მცხოვრებისათვის დარჩება. როგორც ამბობენ ამავეს ძალიან დაუშინებია ჩორჩები, რომელთაც საკმაოთა ჰქონდათ შენახული პური. ამასვე აქაური მცხოვრებნი მაღლობდენნი არიან შალაქის თავისა. მაგრამ ამ შემთხვევაში შალაქის გამგებობის სამმართველოს წერილმა პირებმაჲც კარგათ უნდა ასარულონ თავისი მოვალეობა, თორემ წერილ წერილათ და ჩუმათ ბევრი უფევანობა შეიძლება მოხდეს ჩარჩებისაგანაც და მეუბნებიისაგანაც. ამ ქაშათ, როგორცა ეთქვიეთ, პურის შემოსვლას ბევრს მოვლიან; მაგალითად, ამბობენ შაქლადგან, იქაურ გუბერნატორის თხოვნით, ბევრს დიდძალი ფეკილი მოაქვითა. იმედეთულობენ ქალაქში პური მალე მანეთამდისინ დაიწესო. ლმერთმა ინებოს ამ იმედის აღსრულება!

მაგრამ ჩვენს განცხრობაში არ უნდა დაგვიწყეთ თველის გარეთა მცხოვრებლები. სახეთიდგან საზოგადოთ კარგი ამბები არ გვესმის; იქაც გაჭირებაში არის ხალხი, მეტადრე გლეხობა. მქტომბრის თვემდინ იაფათ ყოფილა ფეკილი; შემდეგ ფუთი ფასობდა ოთხ ამახათო და ამ ქაშათ რვა ამახათ იყიდებო. ეს დიდი ფასია სოფელში. მიზეზი ამისა როგორც ადრე გვითქვამს მოუსვლელობა იყო. ამას გარდა, როგორც ქალაქში, იქაც ჩარჩებს დაუქირებიათ; მაგალითად თელავში ესლა ჩარჩები თითქმას გაბატონებულან და რაც ძალი და ღონე აქეთ იქაურ მცხოვრებლებს სისხლსა სწოვენო, ესე იგი დიდ ფასათა ჰყიდიან და უამისოთაც ვალში ჩაფარდნილ გლეხობას უმეტესად ვალში ავდებენო. ამ შემთხვევაში რომელ მამულის მეპატრონეთაც მეტი პური აქვსთ, იმათ ხელის გამართვაც შეეძლოთ, რომ ან ნაკლებ ფასათ მივიდნათ. ან მცირე სარგებლით ეცხმებინათ. შრისტიათული და კაცობრივი ღირსება ადამიანისა ამას მოითხოვს; მაგრამ როგორც ნათქვამია, „მადლარი მშვიტის წერილათ უფებენიაო,

და ამ შემთხვევაში მამულის მეპატრონენი ჩარჩებს არ ჩამორჩებიან. მაგალითად სიღნაღის უფელში რამდენიმე საკმაოთ პურის მქონებელნი გლეხებზე პურისა ჰყიდიან კოდს ხუთ მანეთად (იქაური კოდი ქალაქის სამ ფუთს უდრის); ფუთი გამოდის, რვა ამახ უხალთუენათ და მამასადამე სოფელში უფრო ორი შაურით ძვირია ვერემც ქალაქში, მოჩანისა, ჭაშა-სისისა და სხვა ხარჯიც რომ არ ეთანგარიშოთ. მაგრამ ამითი არა თავდება. ბლენები რაღვანაც ახალ მოსვლამდის ვალათა სესხულობენ, ამისათვის ორი მანეთიც სარგებელში ერთმევით და ამ გვართ გლეხი აძლევს პურის პატრონს კოდისათვის შვიდი მანეთის ბართას! ამას ყველგან ურბის ვალს ეძახიან. ძანონიერი სარგებელი თუმანზე არის წელიწადში სამი ამახი, ვაჭრობაში ერთი ორათა, — ექვსი ამახი; აქ თუქცა ოთხი ხუთი თვეა პურის მკამდინ, ჩვენ რომ ექვს თვეთ ეთანგარიშოთ, რასაც პურის პატრონები სარგებელს იღებენ, გამოდის სარგებელი თვეში თუმანზე სამი ამახი და ექვს ნახევარ კაპეკზე მეტი (66 2/3 კაპეკი). ვაჭრებს უჩივით თუმანზე ორ შაურს იღებენო; აი მართლა რომ უღეთოა, უწყალოა ვალი ეს ყოფილა!

თველისის ახლო სოფლებში, მაგალითად მუხრანს, ხაშმს, პატარმეულს და სავარჯვას პურის ადგილი ამ ქაშათ უჭირავს ჭინჭარს, სატაცურს და სხვა მწვანეულობას... აქაც კარგი შემწეობა აქეთ ზოგეირთებისაგან. აღდგომის დღებში ერთს უფალს ოციოდე კაცი ბოხელში ანუ საბძელში დაუშუქვედევია, უკანონოთ, გაუსამართლებლათ, ამიტომ რომ ცოტადრე ბაღახი გადაუტოხნია სოფლის საქონელსა.

№ 16 „წროება“

საქმილო ნაწილი.

— მ ლ ე ქ ი ს გ ა დ მ დ ე ბ ო ბ ა. — ქლექი გადამდები ავთმყოფობაა, თუ კი ის ფილტვის ანთებას არ დაყოლია; ამ სენის გადამდებობა უფრო ადვილათ მაშინ მოხდება, როცა ავთ მყოფი უკანასკნელ მდგომარეობაშია. მანსაკუთრებით ადვილათ ედება ესავათმყოფობა მომაკედავის ნათესაებს, ცოლსა ან ქმარსა, ანუ ვისაც მანე გული ეწყვის, ან და მისი შესედვა მანეტნავთ ეწიზლება. ამის გამო ექიმები ფიქრობენ, რომ ქლექი ადვილად ეტყულ კაცს უფრო ადვილათ გადაედება, სა-

ნამ გულგრილსაო. ქლექიან ავთმყოფის ოთახში, სადაც მყოფი ყოფნა და განსაკურებით მასთან ლოგინში წოლას ქლექის გადადება მოსდევს. ცოლქმარი, თუ რომელიმე მათგანი ქლექში ჩაეყარნელი, ერთმანეთს არ უნდა ეკარგოდნენ. ქლექიანის მნახველი მის სუნთქვას უნდა ერიდებოდნენ, როგორც ოფლს და ნახველს. ქლექიანის ოთახში ჰაერი ძლიერ ხშირათ უნდა გაიწმინდოს და თვითან ოთახი ძლიერ სუფთათ უნდა იყოს შენახული. ქიმები ამბობენ, კარგი იქნება, რომ ქლექიანის მოვლა ბერიკაცსა და ქალსა მიანდონო, ამიტომ რომ ორბოცი წლის შემდგომ, კაცი ქლექში ძნელათ ვარდებაო. ქლექით გადაცვალებულ კაცს რაც რამე მოხმარებია ავთმყოფობის დროს, — ტანისამოსი ვარ თუ ლოგინი ან დანა ჩანგალი და სანები, სხვა კაცმა არ უნდა მიიკაროს. — ქლექიან კაცს ან ქალსო: ამტკიცებენ ექიმები, ჯვარის და წერის ნება არ უნდა ჰქონდესო. —

* *

— შ ა ლ ე ბ ი ს ს ი კ ე დ ი ლ ი, კ ა ბ ი ს დ ა წ ვ ი თ. დიდი ხანი არ არის მას აქეთ, შენაში თუთხმეტი დიდ ოჯახის ქალები ყოფილან შეკრებილნი ერთ საღამოს. მ.ხშმის მოტანის დროს, სახლის პატრონის აღს უფერად ლამაზა წაქცა და მისი ფოტოგენი სტუმრების კაბებს გადაესხა. რასაკვირვლია, კაბებს მაშინვე ალი მოვლო: ზოგეირთი ქალები ძნელათ გაიზუჯენ, ერთი მათგანი კიდევაც მოკედა ამეც საღამოს, და ბევრი თურმე უმივლოთ არის ავთმყოფი.

ამ გვარი შემთხვევები ძალიან განშირდენ მაქეთოთა, რაც თხელი კაბებია შემოღებულა. — მაგეერთ ექიმებმაც, მოიგონეს ძალიან ადვილი საშუალოება ამ თხელი კაბების ცეცხლიდან დაცვისათვის: — ში რაში მდგომარეობს ეს საშუალოება: კაბის გასახამებლათ. სახამებელში ძალიან წერილათ დანაყილი თერთი მელი უნდა გაუბროს კაცმა, სახამებლის ოდენი და კაბის ევაახამოს. ამ ნაირ განამებულ კაბას ცეცხლის ალი თურმე ძალიან ძნელათ ედება.

* *

— ხ ო ლ ე რ ი ს ე ქ ი მ ო ბ ა. — შოთ ინგლისელ ექიმს ძალიან ადვილი საშუალოება მოუძენია ხოლერის, მუტელას და მუტლის ჭირის მოსარჩენათ: ის თურმე მარლიანი ან

ზღვის წყლის ოყნას ურშებება ავათმყოფს, და მარტო ამ უბრალო საშუალობით არჩნს დღისა და პატარას ამ ძნელ ავათმყოფობი-
დგან.

* *

— ტ ა ნ ს ა ც მ ე ლ ი . — მუხლებზე ლეკვერ-
თხის შემოჭირება ძალიან მივებელა კაცი-
სათვის: მუხლის დაბლა რაც სისხლის ძარ-
ღვებია ნამეტნად იცხებთან სისხლით, და რად-
გან ლეკვერთხი სისხლს არ უშვებს გულის-
კენ, ძარღვები თანდათან იწყვიან და სხვილ-
დებიან. სისხლი იმ ძარღვებში რასკვირვლია
ხდება და კაცს კანი ამისგამო მუწუკებით
ეცხება

მართალია ქალების წინდებს რომ ლეკ-
ვერთხითი რამე არ ქონდეს შამო-
ჭირებული მუხლითან, მაღე ჩამოჩრდნება
ქვეით, მაგრამ ექიმები ამბობენ, ისეც არ
სჯობსო, რომ ჩულქზე — ლენტ დამაგრობს ქა-
ლმა, და იმ ლენტის მეორე წვერი დაბას
პერანგის ამხანაგის სათავეზე დაკერებულ
ფოლაქზეო

ამნაირათვე საენებელია ღვედის ან სარ-
ტყლის წელზე მაგრათ შემოჭირება კაცითვის,
და იუბკების — ქალისთვის. შევლას გამოაუ-
ღია თავზე რა ნაირათ წითლდება და ლურ-
ჯდება ხორკი შემოჭირებულ ადგილზე: ხში-
რათ მოხდება რომ ამ ადგილზე კაცს მუწუ-
კები ქაშირით ერტყმევა გარშეო.

მითი სიტყვით კაცი უნდა ერიდებოდეს
ვიწრო ტანისამოსს ან შემოსარტმელს, ამი-
ტომ რომ თუ ტანი თავისუფლათ არა აქვს
კაცს, არათუ კანი ან რბილი, თვითან ძე-
ღებიც კი უხდება და ემახინჯება...

* *

— შ ო რ ი ს და ზ ე თ ი ს მ ო ქ მ ე დ ე ბ ა
კ ა ც რ ს ს ხ ე უ ლ ზ ე . — ძაცის კანის დაწვის
დროს, ცეცხლით იყოს თუნდა ყინვით, ან
როცა კანს სხვადასხვა ნაირი სიწითლე მოე-
დება, — ძალიან დამამწვინებელი გავლენა
აქვს ქონს და სხვა მსუქან საენებს — (ზეთს
და სხ.) ზეთის მკურნელი ძალია თურმე ძვე-
ლი დროს ხალხებსაც კარგათ სკოლნიათ:
ისინი თითქმის ყოველ ღღე ისმიდენ ტანზე
ზეთთუნი ზეთს, ვანაკურთებენ მამწინ,
როცა აბანოლამ გამოდროდენ.

* *

— მ თ წ უ კ ე ბ ი პ ი რ ი ს კ ა ნ ზ ე — ხში-
რათ მოხდება, რომ კაცს პირზე მუწუკები
ამოდის: ჯერ კანი უწითლდება უზა-
რდება და უსივდება; თითქო შიგნით
პურის ხორბალი უჯდეს, მერმე უმწოდება,
და ბოლოს ყვითელი მუწუკათ გამოერწყვის.
ის მუწუკები უფრო იმით აღუბნენ კაცს,
რომ ერთი როცა გაქრება, მის მაგირე მეო-
რე გამოდის, მერე მესამე, და ხანდისხან კი
მთელი პირის სახე ერთბაშით მუწუკებით
შემოკვედება. ამის მიზეზი სხვადასხვა ნაირია:
ხან მლაშე და მწუთზე საქმელია, რომელიც
სისხლს ახდენს, ხან სისხლის ღლეუ, ხან სა-
მართებლის სიკუდზე, და ხან საპონის წაბრე-
ბა პირზე, წვეთის პარკების ან პირის პანის დროს.
ზოგიერთი სხვადასხვა წამლის იცხებს პირზე
ამ მუწუკების მოსარჩენათ, მაგრამ ამთ არა-
ფერი წამალი არ მოუღდება და ბევრი კიდე-
ვც უარესათ ანებს პირის კანს. ექიმები ამ-
ბობენ, რომ საქმელის გამოცვლა, სისხლის
დამწვინება, და საპონის პირზე მიუქარებლობა
ყოველითვეს სჯობია; ამასთანავე ისინი არჩე-
ვენ ძალიან ბასრი სამართებელით უნდა მოი-
პარკოს კაცმა წვეთია, — მაგრას სულ რომ
არ იპარკიდეს, ის კი ათასჯერ სჯობიაო.

* *

ბ ა ნ ე ს ა ლ ე ბ ა .

მ ა მ უ ლ ო ს გ ა მ ი ჯ ე ნ ა ზ ე ტ უ ლ ი ო -
ს ის და ქ უ თ ა ი ს გ უ ბ ე რ ე ნ ე ბ ი .

ამ წელს, მისის თიღდან დაიწყება გამოიჯე-
ნა მამულებისა მთელისის და მუთისის გუ-
ბერნიებში. მთელისის გუბერნიამ: 1) მთი-
ანისის უფლებში ხრამის ხეივანი, შომაგოთი-
დამ სამშელოდმდის; 2) ლოკუსა და ჯილ-
ლის ნაპირებზე; 3) ხრამისა და ალგეთის წყლე-
ბზე სარგანიდან; 4) შარაჯილში, პარტე-
ულში და საგარეჯოში. შორის უფლებში: მტე-
ერის მარჯენი და მარცხენი მამულებში მტე-
ერისა და თევზილამ პარეჯანის მთებამდინ,
და ქალაქი შორის მამულებისა. მწუთის
უფლებში: არაგვის მარცხენა ნაპირები; მთე-
ლისის უფლებში: რუის პირს, ბხაშენს, წინანდალს,
შეარელს და სხვა ადგილებში. მთიანეთშიაც
მეუღლებიან გამოიჯენისათვის პლანების აღე-
ბასა. სიღნაღის უფლებში საანდრონიკოს გა-
ყოფა ანდრონიკაშვილებში და მომარჯნებში,
ალაშანს გადამ და გამოღმა.

მუთისის გუბერნიამ იქნება გამოიჯენა მუ-
თისის უფლებში შეირილოს, შიშურას და რი-
ონს შუა მდებარე ადგილებისა; აგრეთვე ხო-
მელისა.

* *

ბ ა ნ ე ს ა ლ ე ბ ა

ს ა ე ტ ა პ ო - ს ა ხ ლ ო ბ ე ბ ი დ ა ნ ხ ა რ - უ რ მ ი ს წ წ ს ი ე -
რ ა თ და ჩ ქ ა რ ა თ გ ა მ ო ყ ე ა ნ ი ს ა თ ი ს გ ა მ ო მ წ წ რ ო თ
ს ა ე ტ ა პ ო - ს ა ხ ლ ო ბ ე ბ ი ს მ ო ქ ი რ ა ე ს თ ა ნ შ ე რ ო უ
კ ა ნ ტ რ ა ბ ტ ი დ ა ნ შ ე მ დ ე რ მ უ ხ ლ ე ბ ე ს , რ ო -
მ ე ლ ნ ი ც ა ნ ა მ დ ე ლ ო თ და ყ ო ე ლ ი ს უ ა რ ი ს უ თ -

ქმელათ უნდა ასრულდენ, რომ ჯარებსა და
ტუსალებს მუდამ თან ახლდენ. ხომალტნი რამ-
დენიც საჭიროა, იმდენი ხარაჟრემნი უკვე-
მით და რომ უწყისება, თავისებობა და
აყალ-მაყალი არა ატყდენა ხარ-ურმის გა-
მოყენის თაობაზე:

1) ხარ-ურმები კაცებით მოცინობებით
ბრძანებითი წერილის ძალით საეტაპო-სახ-
ლობებს იმდენი, რამდენიც ამა ბრძანებაში
(открытый листъ) სწვია. მუხლი მტე-
მეტე.

2) მოჯარე ყოველ პოვოჯისა და ურმი-
სათვის, რომელნიცა ბრძანების წერილით გა-
მოკლენ, მიიღებს ევრსტზედ სამ კაეიკს. —
(მუხლი 15).

3) საეტაპო ხარ-ურმებმა კაცების თან გა-
ყოლით უნდა იარონ დანიშნულ გზაზე მე-
ორე საეტაპო სახლობამდის და თუ საჭირო
იქნა გზაზე გადახვევა, ოცდახუთ ევრსტზე
შორს აღარ უნდა წაივინენ, და წესდებულე-
ბით ურმები უნდა გამოვიდნენ ზამთარში
რეა საათზე და ზაფხულში ექვს საათზე. (მუხ-
ლი, კანტრაბტისა 16, 17)

4) მთე ჯარი საეტაპო სახლობაში მივიდ-
ნამითით რეა საათზე გვიან, იმ დღეს ევლარ
წაეა მეორე დილაში. (თანახმად მუხლი-
სა 19).

5) მთე ხარ-ურმები კაცებით სულ გასუ-
ლან საეტაპო სახლობებიდან და ახლათ მო-
სულ ჯარს უნდება იმდენი ხარ-ურემი, რამ-
დენიც კანტრაბტშია მოხსენებული, მაშინ
სხვა ხარ-ურმების გამოყენა მცხოვრებლე-
ბიდან არ შეიძლება, ხოლო ჯარს ნება აქვს
ან ნაწილ-ნაწილათ წაივინოს იმ ხარ-ურმებით
რამდენიც საეტაპო სახლობებში დარჩენილ-
და ან მოუცვალის იმთ დამარუნებას, რომელ-
ნიც წასულნი არიან (მუხლი, 20).

6) საეტაპო სახლობიდან გასულს ურმებს
ორი დღის ვადა აქვთ დამარუნებისთვის და
როცა უფრო დამარუნდებიან სამი საათის დას-
ვენების ნება აქვთ, სანამდის ხელ-ახლათ გა-
იზნებინდენ. (მუხლი 18).

7) მთელე ერთ ცხენთან ურემზე თუთის
მეტ ფუთზე მეტი საპალე არ უნდა დაეღოს
შველა ჯარებმა, რომელთაც კი საეტაპო
ხარ-ურემი გამოჰყავთ, ნამდელიათ უნდა აღ-
სრულონ. ზემოთ მოყენილინი მუხლები. მთ-
ვინიკობაა უარი ან სხვა რამე უწყობება მო-
ახნია, უნდა მოხსენდეს ადგილობრივ მთა-
ვრობას და კანონის ძალით დამნაშავეს გა-
დახდება.

ხარ-ურმების გამოყენაზე წესდებულემ
რომ ნამდელიათ ასრულდეს, ამის უფლები-
რეელობა უნდა ჰქონდეს ჯარის უფროსებს
რომელნიც მისდევენ თვითონ ჯარს და თუ
წესდებულემა რამე ნაირათ დაარღვიეს პა-
ლუს ისინი ვასცემენ.

მთელისის გუბერნატორი ტინი-სოვეტნი
კი მოროესკი.

ძან ცუკარისის მმართველი ზისერმანი.